Arlunwyr Iddewig yng Nghymru: Heinz Koppel

CANLLAWIAU I ATHRAWON

Mae hwn yn un o 20 adnodd am yr Holocost a Chymru.

Mae'n archwilio bywyd a gwaith yr artist Iddewig, Heinz Koppel, a aned ym Merlin ac a fu'n byw yng Nghymru. Mae'n defnyddio elfennau o Ddrama a Symudiad, a byddai'n well ei gyflwyno mewn gofod mawr megis stiwdio ddrama.

Oedran: 9-14.

Rhybudd o ran y cynnwys: Mae cofiant Heinz Koppel yn Y Daflen Wybodaeth a'r Gweithgareddau i Ddysgwyr yn sôn am lofruddiaeth ei fam yng Ngwersyll Difa Treblinka.

1. DIBEN YR ADNODD

Mae dysgu am yr Holocost trwy enghreifftiau lleol yn galluogi'r dysgwyr i **ddarganfod eu treftadaeth** a **datblygu ymdeimlad o le a chynefin**. Mae hefyd yn cael gwared ar y syniad o 'aralledd' *(otherness)* – sef bod hyn wedi digwydd i bobl eraill mewn man arall ac ar adeg arall – ac, yn lle hynny, **mae'n creu teimladau o gysylltiad ac empathi**.

2. NODAU DYSGU

Nod yr adnodd yw galluogi'r dysgwyr i:

1. Archwilio materion moesegol a moesol yn y gorffennol ac yn y byd cyfoes, ac ymgysylltu â chysyniadau o ragfarn, gwahaniaethu, gwrthsemitiaeth, eithafiaeth, cydraddoldeb, goddefgarwch, dynoliaeth, cyfrifoldeb, da a drwg, gwneud cysylltiad rhwng problemau'r gorffennol a'r presennol, ac ystyried beth sy'n digwydd yn lleol ac yn fyd-eang heddiw.

2. Datblygu meddwl beirniadol a myfyriol.

3. Archwilio a datblygu sgiliau creadigol ac artistig.

4. Magu hyder a chadernid a meithrin empathi: dod yn fwy ymwybodol o'u profiadau a'u teimladau eu hunain wrth iddynt gyfranogi mewn gweithgareddau gydag eraill, a chydnabod bod gan bobl eraill brofiadau a theimladau.

5. Dod yn ddinasyddion cyfrifol yng Nghymru a'r byd ehangach.

3. FFOCWS YR ADNODD

1. Mynd ati mewn modd beirniadol i adolygu'r modd y mae digwyddiadau'r gorffennol a digwyddiadau cyfoes yn cael eu canfod, eu dehongli a'u cynrychioli; ffurfio eu barn eu hunain a meithrin hunanymwybyddiaeth.

2. Dadansoddi a gwerthuso tystiolaeth yn feirniadol; dehongli a syntheseiddio gwybodaeth; dod i gasgliadau gwybodus am y byd, a'i orffennol, ei bresennol a'i ddyfodol.

3. Mynegi syniadau ac emosiynau trwy gelf.

4. Dysgu am gymhlethdod cymdeithasau dynol a'r amrywiaeth ynddynt (e.e., gwerthoedd, normau cymdeithasol, defodau, a ffyddiau) ac effaith gweithredoedd a chredoau.

5. Datblygu dealltwriaeth o'r heriau a'r cyfleoedd yn eu bywydau personol ac yn y gymdeithas yn ehangach, ac ystyried sut i ymateb yn foesegol.

4. PA SGILIAU, GWYBODAETH A PHROFIAD Y MAE'R ADNODD YN HELPU I'W DATBLYGU?

Dangosyddion dysgu:

1. Gwybodaeth am Heinz Koppel a'i waith celf, a'r modd y dylanwadodd ei brofiadau o fod yn ffoadur ar ei waith, a dealltwriaeth yn hynny o beth.

2. Dealltwriaeth o'r modd y gall ymdeimlad o le a chymuned ddylanwadu ar waith artistig.

3. Y gallu i werthuso'n feirniadol a defnyddio ffynonellau gwahanol (e.e., cofiant, clip sain a gwaith celf) i ffurfio a mynegi eu barn, eu safbwynt, eu gwybodaeth a'u dealltwriaeth eu hunain.

4. Profiad o gymryd rhan mewn celf yn rôl crëwr ac aelod o gynulleidfa.

5. Dealltwriaeth o gysyniadau moesegol a moesol, e.e., gwahaniaethu, hiliaeth, gwrthsemitiaeth, a phwysigrwydd gwerthoedd democrataidd a hawliau dynol.

6. Y gallu i wneud cysylltiad rhwng gwahaniaethu ar sail hil, ethnigrwydd a chrefydd yn y gorffennol ac yn y byd cyfoes, ac ystyried yr hyn sy’n digwydd heddiw yng Nghymru, y DU, a’r byd, e.e., ffoaduriaid sy'n dod i'r DU/i Gymru.

7. Deall bod gan bobl gredoau, gwerthoedd, a phrofiadau gwahanol, a pharchu anghenion a hawliau pobl eraill.

8. Y gallu i weithio'n rhan o dîm.

9. Profiad o gymryd rhan mewn trafodaethau a thasgau grŵp.

10. Dod yn fwy ymwybodol o'u profiadau a'u teimladau, eu gwerthoedd a'u credoau eu hunain a gallu eu cyfathrebu.

11. Meithrin empathi tuag at bobl eraill a’u hamgylchiadau/a'r heriau y maent yn/wedi eu hwynebu, e.e., ffoaduriaid.

5. Y MODD Y MAE'R ADNODD YN CEFNOGI DYSGU MEWN CYD-DESTUNAU LLEOL (CYNEFIN), CENEDLAETHOL A RHANBARTHOL

Mae’r adnodd hwn yn galluogi'r dysgwyr i glywed straeon pobl yr effeithiwyd arnynt yn uniongyrchol gan yr Holocost ac a oedd yn byw yng Nghymru. Dyma hanesion pobl a oedd yn rhan o'u cymunedau

Cymraeg lleol ac a gyfrannodd atynt. Ymgartrefodd y bobl hyn a chael teuluoedd yma, ac mae eu hanes yn rhan o stori Cymru.

Gall yr enghreifftiau lleol hyn helpu'r dysgwyr i ddeall y cysylltiad rhwng hanes Cymru a digwyddiadau byd-eang megis yr Ail Ryfel Byd a'r Holocost.

6. GWYBODAETH GEFNDIR

Ganed yr artist Heinz Koppel i rieni Iddewig ym Merlin yn 1919. Ar ôl i'r Natsïaid ddod i rym yn yr Almaen, ymfudodd y teulu i Prag, Tsiecoslofacia (Y Weriniaeth Tsiec heddiw), ac yn ddiweddarach, yn 1938, ffodd i'r Deyrnas Unedig. Sefydlodd ei dad, Joachim Koppel, ffatri Aero Zipp yn Nhrefforest, ac astudiodd Heinz gelf yn Llundain. Roedd gan ei fam, Paula, arthritis difrifol ac ni allodd adael gyda gweddill y teulu; cafodd ei llofruddio yng Ngwersyll Difodi Treblinka yn y diwedd. Roedd ei gefnder, Harry Weinberger, yntau wedi ffoi o Tsiecoslofacia, yn arlunydd hefyd, ac roedd ganddynt yr un athro yn Llundain.

O'r flwyddyn 1944 bu Heinz yn byw yn Nowlais ger Merthyr Tudful, lle bu'n addysgu celf i blant ac oedolion. Ysbrydolwyd ei waith celf gan gefn gwlad o'i amgylch ac ardaloedd diwydiannol Cymru. Yn 1949 priododd ei gyd-arlunydd, Renate Fischl, a buont yn byw gyda'u plant yn Llundain a Lerpwl, cyn ymgartrefu yn y pen draw yng Nghwmerfyn, ger Aberystwyth. Roedd Heinz yn un o aelod-sylfaenwyr Grŵp 56 Cymru, sef sefydliad i arlunwyr ac iddo'r nod o hyrwyddo celf ac arlunwyr modernaidd Cymru. Bu farw Heinz yn 1980 yn 61 oed.

7. SYNIADAU a CHWESTIYNAU

Mae’r adnodd hwn yn defnyddio elfennau o Ddrama a Symudiad, a byddai’n well ei gyflwyno mewn gofod mawr megis stiwdio ddrama.

1. Gellir defnyddio’r adnoddau i archwilio’r cysylltiad rhwng Heinz Koppel, arlunydd o ffoadur Iddewig, a Chymru.

Dylai'r dysgwyr gerdded o amgylch y gofod. Galwch y llythyren 'M', a bydd gofyn i'r dysgwyr ddod o hyd i ffordd i greu siâp y llythyren honno gyda'u cyrff, a hynny naill ai mewn grwpiau bach neu ar eu pen eu hunain. Mae hyn i barhau hyd nes caiff y geiriau M-E-R-T-H-Y-R B-L-U-E-S eu sillafu. Mae'n bosibl y byddwch am gyflymu wrth i amser fynd rhagddo er mwyn cadw'r egni yn llifo.

Mae ‘Merthyr Blues’ yn cyfeirio at baentiad o Ferthyr Tudful a grëwyd gan Heinz Koppel yn 1955.

Mae arddull y paentiad yn “ysgogi cymhariaeth â chartwnau papur newydd. Mae gwraig yn gwthio ei phram heibio'r hen ddepo bysiau, mae dyn ar ysgol yn gludo hysbyseb am bowdr golchi Daz, tra bo cŵn yn ymddwyn yn wael ar y stryd. Mae’r gantores *blues* leol, sy’n hofran uwchben y dref ochr yn ochr â geiriau ei chân, yn cynnig ymdeimlad o obaith ac iachawdwriaeth i’r byd bob dydd isod.”[1]

Cwestiynau:

- Beth yw cysylltiad Heinz Koppel â Chymru?
- Sut y dylanwadodd tirweddau a threfi Cymru ar ei waith?

---

[1] Art UK, *Merthyr Blues,* Heinz Koppel (1919-1980), Amgueddfa Cymru, Amgueddfa Genedlaethol Caerdydd <https://artuk.org/discover/artworks/merthyr-blues-162225/search/actor:koppel-heinz-19191980-68749/page/1/view_as/grid> [cyrchwyd ar 9 Ebrill 2022].

2. Gellir defnyddio'r adnodd i wneud y canlynol:

- Archwilio a chydnabod profiadau a theimladau pobl a gafodd eu herlid gan y Natsïaid.
- Archwilio pwysigrwydd cymuned a pherthyn.
- Galluogi'r dysgwyr i ddod yn fwy ymwybodol o'u profiadau a'u teimladau eu hunain ac i fagu hyder a chadernid, a meithrin empathi.

Cwestiynau:

- Pam yr oedd Heinz Koppel yn teimlo fel rhywun ar y cyrion, a sut y dylanwadodd hyn ar ei waith celf?
- Sut yr oedd Heinz Koppel yn archwilio ei brofiadau o fywyd yn ei gelfyddyd?
- Sut yr oedd y trawma o golli ei fam a ffoi o'i gartref wedi effeithio ar fywyd a gwaith Heinz?
- Beth yw ystyr 'teimlo fel rhywun ar y cyrion'?

4. I hybu creadigrwydd y dysgwyr, gellir defnyddio'r adnodd i'w hannog i archwilio paentiad trwy theatr gorfforol a symudiad.

Tafluniwch y paentiad 'Merthyr Blues' ar y bwrdd gwyn.

Ar ffurf grŵp cyfan, bydd y dysgwyr yn ail-greu'r paentiad *Merthyr Blues* gan Heinz Koppel. Gellir gwneud hyn trwy i'r dysgwyr fynd i mewn i'r gofod fesul un neu mewn grwpiau bach, a ffurfio ystum. Er enghraifft, gallai'r dysgwr cyntaf gymryd safle'r fenyw sy'n gwthio'r pram. Wedyn, gallai grŵp o ddysgwyr greu siâp yr adeilad y tu ôl iddi gan ddefnyddio eu cyrff. Mae'r broses hon yn parhau nes bod pob dysgwyr wedi ymuno â'r ddelwedd. Nid yw 'cywir' nac 'anghywir' yn berthnasol yma. Gyda'u cyrff yn y gofod, gadewch i'r dysgwyr archwilio'r paentiad mewn modd creadigol, ac anogwch arsylwadau a rhyngweithio ag eraill.

Y cam nesaf yw dod â'r ddelwedd yn fyw trwy gyfrwng deg eiliad o symudiad. Sut y gallai gwahanol rannau'r paentiad ryngweithio? Efallai y gallech chwarae cerddoriaeth glasurol yn y fan hon, i gyd-fynd â'r symudiad, e.e., Prélude Rachmaninoff yn Llonnod G Leiaf, Op. 32, Rhif, 12, yn cael ei chwarae gan Władysław Szpilman.

Cwestiwn:

- Sut y mae defnyddio'r cyfryngau gwahanol, h.y. symudiad a cherddoriaeth, yn effeithio ar ddealltwriaeth y dysgwyr o waith celf a'r broses o ryngweithio ag ef?

5. Gellir defnyddio'r adnodd i hybu meddwl beirniadol a myfyriol: Galluogi'r dysgwyr i ddwyn ynghyd ystod o ffynonellau, e.e., cofiant (gweler y Daflen Wybodaeth a'r Gweithgareddau i Ddysgwyr), paentiad, a chlip sain, i gael dealltwriaeth o rai o gymhlethdodau byw yng Nghymru i arlunydd o ffoadur Iddewig.

Cwestiynau:

- Pa ffynhonnell a gafodd yr effaith fwyaf ar y dysgwyr a pham?
- Beth yr oeddent wedi'i ddysgu am Heinz Koppel?

8. YMCHWIL A RHAGOR O WYBODAETH

1. Cyflwyniad i addysgu a dysgu am yr Holocost:

Mae'r Argymhellion ar gyfer Addysgu a Dysgu am yr Holocost o eiddo'r Gynghrair Ryngwladol Cofio'r Holocost (IHRA) yn darparu gwybodaeth am pam, beth a sut o ran addysgu am yr Holocost.

Gall taflen waith Ymddiriedolaeth Addysgol yr Holocost (Holocaust Educational Trust), sef 'Defining the Holocaust', gael ei defnyddio i gyflwyno pwnc yr Holocost i'r dysgwyr; mae'n eu helpu i feddwl am y modd y mae'r Holocost yn cael ei ddiffinio a pham y mae'r mater o ddiffiniad yn bwysig.

2. Deunydd darllen pellach:

ART UK: Heinz Koppel.

CHIDC: Punch & Die, cylchgrawn swyddogol Aero Zipp Fasteners Limited.

Ffoaduriaid Sosialaeth Genedlaethol yng Nghymru: Stad Ddiwydiannol Trefforest.

Wikipedia: Władysław Szpilman.

3. Rhestr o 20 adnodd am yr Holocost a Chymru:

- *Kindertransport* 1: Bywyd Iddewig yng Nghanolbarth Ewrop cyn yr Ail Ryfel Byd.
- *Kindertransport* 2: Y Daith i Brydain.
- *Kindertransport* 3: Cyrraedd Cymru.
- *Kindertransport* 4: Bywyd yng Nghymru.
- Atgofion o *Kristallnacht*: Dinistr a Dianc
- Atgofion o *Kristallnacht*: Y *Bar Mitzvah* olaf.
- Arlunwyr Iddewig yng Nghymru: Josef Herman.
- Arlunwyr Iddewig yng Nghymru: Heinz Koppel.
- Aero Zipp Fasteners yn Ystad Fasnachu Trefforest.
- General Paper & Box Manufacturing Company yn Ystad Fasnachu Trefforest.
- Caethiwo 'Estroniaid Gelyniaethus' 1.
- Caethiwo 'Estroniaid Gelyniaethus' 2.
- Ffoaduriaid Iddewig a oedd yn Weision Domestig.
- Ffoaduriaid Iddewig yng Nghymru a oedd yn Feddygon, Deintyddion a Nyrsys.
- Ffoaduriaid Iddewig yn y Fyddin Brydeinig yn ystod yr Ail Ryfel Byd.
- Bywyd Crefyddol Ffoaduriaid Iddewig yng Nghymru.
- Y Gymraeg.
- Rhyddhad.
- Hunaniaeth.
- Cofio'r Holocost.